

**KUR'ÂN-I KERİM İLE DİĞER SEMÂVÎ
KİTAPLARIN/SAYFALARIN KARŞILAŞTIRMALI KISA BİR
TARİHİ***

**Muhammed HAMİDULLAH
Çev.: Bahattin DARTMA***

Mübarek Ramazan ayı içinde kayda değer büyük olaylar meydana gelmiş bulunmaktadır:

1. Bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi,
 2. Peygamberlerin sonuncusunun [yani Hz. Muhammed'in), bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmesi,
 3. Kur'ân-ı Kerim'in inmeye başlaması. Bunlar, bir şeyin çeşitli yönleridir. **"Rabbının nimetine gelince onları anlat."**¹ Hangi nimet, bir kavme peygamber gönderilmesinden daha büyüktür? Öyle ise, bunlara önem vermemiz ve onlardan bahsetmemiz gerekmektedir.
 4. (Müslümanlardan) küçük bir topluluğun iştirak etmesine rağmen dünya tarihinin mecrâsını değiştiren Bedir savaşı.
- (Şimdi burada) onlardan sadece birine yani Kur'ân-ı Kerim'e dair mülâhazalarımla yetineceğim.

Önceki Peygamberler

Ahmed b. Hanbel, Peygamber[as]'dan şu hadisi nakletmektedir: **"Allah, Adem[as]'dan beri yüz yirmi dört bin peygamber göndermiştir. Bu peygamberlerden üç yüz on beş tanesine risâlet/kitap verilmiştir."**²

Bize, Kur'ân'dan önce gelenlerden, tek bir tane olsun tam bir kitap ulaşmamıştır. Orada (yani Kur'ân'da) Hz. Âdem ve Hz. Şu'ayb[onlara selam olsun]'ın sahîfelerine ait bir takım hususlar

* Muhammed Hamidullah'ın bu makalesi, el-Ümme[tü] dergisinin, Temmuz 1982'de çıkan 3. yılı, 21. sayısının 42-45 sayfaları arasında, Katar'da yayınlanmıştır.

* Prof. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, E-mail: **bahagani@mynet.com**

¹ Duhâ (93), 11.

² **Ahmed b. Hanbel, Müsned**, İst., 1982, V, 265.

vardır. Ancak biz, bu sahifelerin muhtevaları bir yana, hangi dille yazıldıklarını bile bilmiyoruz. Muhtemelen Hz. Âdem'in sahifelerinde Allah, serbest/sınırsız aşkı ve erkeğin, (aynı doğumdan, yani tek (monozigotik) veya çift (dizigotik) yumurta ikizi olan) kendi kız kardeşi ile nikahlanmasını menetmiştir. Bu, (o dönemde) Âdem ve Havva'nın çocuklarından başka kimsenin bulunmaması ve onların da hepsinin kız ve erkek kardeş olmaları nedeniyledir. O halde onlar ne yapacaklardı? Tevrat bu husustan hiç bahsetmez. Müfessir ve tarihçimiz olan Taberî[v. 310 h.]'ye gelince o şöyle der: "Annemiz Havva her defasında, oğlan ve kız olarak ikiz çocuğa hamile kalıyordu. Onlar evlilik çağına gelince Allah Âdem'e, bir hamilelikteki/doğumdaki erkeği, başka bir hamilelikle/doğumla olan kız ile evlendirmesini emretti. İkinci nesilde yani, torunlarda ise, kız kardeşin kızıyla değil, amcanın kızıyla evlendirme emrini verdi.

Zannediyorum ki bu (uygulama), Âdem oğullarının gelişmesi, diğer canlılarda ise en ufak bir gelişmenin olmaması nedeniyledir. Eğer Hz. Âdem, (aynı doğumdan/hamilelikten, yani tek (monozigotik) veya çift (dizigotik) yumurta ikizi olan) erkek ve kız kardeşi evlendirseydi, bir de serbest/sınırsız aşkı mubah görseydi biz (bugün), mutlaka kedi ve köpek[ler] gibi olurduk; eğer bize, (aynı doğumdan/hamilelikten, yani tek (monozigotik) veya çift (dizigotik) yumurta ikizi olan) erkek kardeşle kız kardeşin evlenmesini yasaklamasaydı, karga[lar] ve güvercin[ler] gibi kalırdık. İlk olarak mağaralarda yaşayan insanlar, bugün gökdelenler inşa ederlerken, onlar (hala) yuvalarını, milyonlarca yıl önceki yaptıkları gibi yapıyorlar. Sonra insanlar önceleri ayaklarıyla yürürlerken şu anda uçaklara biniyor ve uzak yıldızlara gidiyorlar.

İzleri bize ulaşan en eski kitap, (araştırmacıların) Ölü Deniz yazmaları arasında buldukları Enûh'un yani İdris[as]'ın kitabıdır. Onda bir takım boz[ul]malar (tashîfât) bulunmaktadır. Mesela Nûh (as), İdris (as) zamanından sonra zikredilmiştir.³ Bununla beraber **bu kitapta Peygamberlerin sonuncusunun (yani Hz. Muhammed'in geleceği) müjdesi ve sıfatları** bulunmaktadır.

³ Nuh[as]'ın, İdris[as]'dan sonra geldiği doğru olmakla beraber, mü'ellifin burada bunun yanlış olduğuna işaret ettiği sezilmektedir. Nuh[as]'ın, İdris[as]'dan sonra gönderildiğine dair bkz., **Buhârî**, Muhammed b. İsmâîl, **Sahîhu'l-Buhârî**, İstanbul, 1981, Enbiyâ', 5. (Mütercim)

Nuh[as]'ın da bir kitabı vardır. Irak'taki Sâbiiler, Nuh'un di-ni üzere devam ettiklerini iddia etmektedirler. Eskiden onların yanında tam bir kitap bulunuyordu. Ancak şu anda bu kitaptan (sadece) ahlâkî emirlerle ilgili birkaç satır kalmıştır.

İbrâhîm[as]'ın sahifelerine gelince Yahudi ve Hıristiyanlar onları biliyorlar, ancak onların muhtevâları ile ilgili herhangi bir şey bilmiyorlar. Kur'ân-ı Kerîm, Necm sûresinde bu sahifelerden birkaç âyeti nakletmektedir:

“Yoksa (...) İbrahim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi? Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez. İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir. Sonra çalışmasının karşılığı kendisine tastamam verilecektir. Şüphesiz en son varış Rabbinedir.”⁴

Mûsâ'nın sahifeleri: Buhtunnasır Filistin'e hücum edip Kudüs'ü işgal edince, Tevrat'ın bütün yazmalarını bir araya toplayıp yaktı. Yüz sene sonra (ortaya çıkan) Peygamber Azrâ (Üzeyir (as)) onları ezberlediğini söyledi ve (tekrar) yazdırdı. Sonra Romalılar, Antiokhos'un komutasında Filistin'e geldiler ve Tevrat'ın nüshalarını tekrar yok edip ortadan kaldırdılar. Bunun neticesinde Yahudiler onu yeniden ortaya koydular. Ancak (onların bu işi) hangi esasa göre (yaptıklarını) bilmiyoruz. Daha sonra Romalılar, Titos'un komutasında tekrar geldiler ve Tevra'tın buldukları nüshalarını bir kez daha ortadan kaldırıp yok ettiler. Halen elimizde bulunan (Tevrat nüshası/nüshaları) üçüncü kez ortaya konmuş olan (bu) nüshadan olup Yahudilerin buna nasıl sahip oldukları bilinmemektedir. (Bu itibarla) Tevrat'ta, aslında olmayan şeylerin bulunması ve önceki şeklinde bulunan[kısım]ların noksanlaş[tırıl]mış olması yadırganmamalıdır. Ancak, burada bunun geniş izahı lazımdır. Her ne olursa olsun onda (Tevrat'ta), Yahudilerin amcasının oğulları içinden **“büyük bir nebînin (geleceği) müjdesi”** vardır.

İncil'e gelince, İsa (as) göğe yükseltilinceye kadar onu hiç yazdırmamıştır. Onun bazı havârileri ve tabiileri -Hz. Muhamed'in sîretine ait kitaplar gibi- onunla (yani İsa (as)) ilgili hatıratını yazmışlardır. Ve her mü'ellif bu sîreti/biyografîyi İncil

⁴ Necm (53), 37-42.

diye isimlendirmiştir. Bu nedenle, altmıştan fazla İncil bulunmaktadır. Kilise ise bunlardan dört tanesinden başkasını tanımamaktadır. Ancak bunları, kimin, ne zaman, kimin emri ile ve hangi kritere (esasa) göre seçtiğine dair herhangi bir bilgimiz yoktur. Fransız tarihçi Volter'in, papazların/rahiplerin, çeşitli mü'elliflere ait bütün İncilleri kilisede idâri/resmî görevlilerin masası üzerinde topladıklarına, sonra masayı salladıklarına, masanın üzerinde kalanları gerçek, yere düşenleri ise sahte olarak kabul ettiklerine dair söylediklerinin doğru olduğunu bilmemekteyiz. **Onların her birinde Faraklît'in (yani peygamberimiz Ahmed'in/Muhammed'in) bir peygamber olarak geleceğinin) müjdesi vardır.**

Kur'an'da Mecûsiler zikredilmekte, onların peygamberlerinin ismi ise geçmemektedir. Ancak (onların peygamberlerinin ismi), Zend diliyle (yazılmış olan) Avesta kitabının sahibi Zerdüş'tür. Yabancılar Fars diyarına hücum edince, ülkenin dili de değişti ve Zend (dili) anlaşılmasız bir hale geldi. Bu nedenle onların din adamları, Bâzend olan yeni dille Avesta'nın hûlasasının tefsirini yazdılar. Ancak bu yeni[dille yazılmış olan eser]den günümüze on ya da daha az (sayıda sayfa) gelebilmiştir. Bununla beraber **onda, ismiyle birlikte peygamberlerin sonuncusunun (yani Hz. Munammed'in) âlemlere rahmet olarak gönderileceği müjdesi vardır.**

Aynı şekilde Hint Brahmalarının da Allah tarafından indirildiğini iddia ettikleri kitapları vardır. Bunlar[ın sayıları], -dördü Vedâ'dan, onu Purana'dan gibi- çoktur. **Puranaların sonunda Allah'ın, mücâhid-asker şeklinde (nitelediği) uyarıcılarının sonuncusunun müjdesi vardır.** O, kum yarımadasında (yani Arabistan'da) ortaya çıkacak, babasının ismi Abdullah, annesinininki de güvenilen/itimada layık (yani Âmine) olacak, kavmi onu (içinde doğduğu) şehirden çıkaracak, bu nedenle o doğum yeri[Mekke'nin kuzeyine sığınacak; onun, Miraç[gecesin]de, deve[ye benzeyen Burak adlı bineği]nin semâya ulaşana kadar son derece sùratlı bir şekilde taşıdığı karavanı olacak; sonra kavmiyle savaşarak beldesini fethedecek ve Veda haccında beraberinde on binlerce kıymetli mü'min hazır bulunacaktır.

Ancak, bu kitaplardan tam olarak asli haliyle (bozulmadan) kalan yoktur. Bu nedenle Allah kullar[ın]a olan merhametinden dolayı Kur'an'ı göndermiştir.

Kur'ân-ı Kerîm Tarihi

İbn İshâk, batıda basılan Meğâzî'sinde (s. 28) şunu zikretmektedir: “Resûlullah[sav]'e vahiy inince o onu önce erkeklere, akabinde de kadınlara okurdu. Sonra bir (vahiy) kâtibi çağırır ve o[nâzil ola]nı yazdırırdı. Yazma işi bitince, -yaptığı hata veya yanlışlığı düzeltmesi için- kâtibe, “yazdığını oku” derdi. Nüshaları çoğaltır ve onları Müslümanların evlerine dağıtırdı. Onlara, güvenilir bir üstâzın yani, Nebî[sav]'in önünde, sonra da onun izin verdiklerinin yanında Kur'ân'ı tadrîs etmelerini emrederdi. Sahâbeye, Kur'ân'ı ezberlemeleri, her gün namazlarda birkaç defa onun tilâvetini tekrarlamaları tavsiyesinde bulunurdu. Yeni âyetler indiği zaman hep aynı şey[ler]i yapardı. Yeni gelen vahyin, Kur'ân'ın bütünü içindeki -yazılacağı/yerleştirileceği- yerinin neresi olduğunu söylerdi. Çünkü onları nüzül[sıra ve tarih]ine göre tedvin etmiyordu. Her defasında böyle yapıyordu. Medîne'ye hicret edince yeni bir tedbir aldı; her Ramazan ayında, o zamana kadar inmiş olan bütün Kur'ân'ı sesli olarak açıktan okumaya başladı. Sahâbe ise, (önceden yazdıkları Kur'ân) nüshalarını getiriyor, (ondaki) tertibi (sıralamayı) düzelttikleri gibi kelimeleri de düzeltiyor ve bu işi, arza (العرضة) diye isimlendiriyorlardı. Resûlullah, hayatının son Ramazanında Kur'ân'ı iki kere okumuştur. Bu son arza, Kur'ân tarihinde büyük bir yankı yapmıştır. Bu ve diğer tafsilât için, Fransızca Kur'ân-ı Kerîm tercememin mukaddimesine başvur[ulabilir]; orada bütün kaynaklar vardır.

Nebî[sav]'in vefâtı ve Müseylimetü'l-kezzâb savaşından sonra Ebû Bekir (ra) Kur'ân'ın, mushaf (yani, sayfalardan oluşan bir kitap) halinde istinsahını emretti. (Bunun için vahiy) kâtib[i] Zeyd b. Sâbit[ra]'a, Kur'ân'a dair, ezberinden herhangi bir şey (kelime) yazmaması, aksine, yazılmış ve Nebî[sav]'e arzedilmiş iki nüshaya dayanması emrini verdi.

Bundan sonra Hz. Osman[ra]'ın hilâfeti zamanında bu mushaftan çeşitli nüshalar istinsah edip vilayetlerin merkezlerine gönderdiler. Onlardan şu anda bir nüsha İstanbul'da (ki bu önceden Medine'de idi), bir adet Taşkent'te (bunu Timurlenk Şam'dan getirmiştir), bir tanesi de, Londra İndia Offica kütüphanesinde bulunmaktadır ki onlar (İngilizler) bu nüshayı, 1857'de işgal ettikleri zaman Dehli'deki Moğol sultanlarının kütüphanesinden gasbetmişlerdir.

Bu güne kadar Müslümanlar, güvenilir bir üstadın yanında (Kur'ân) okuma (kırât) âdetini devam ettirmişlerdir. Bu âciz (Muhammed Hamîdullah'ın kendisi), 1366/1946 yılında Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını, Medine-i Münevvere'de bulunan, Şeyhü'l-kurrâ eş-Şeyh Hasan eş-Şâ'ir'in yanında okuduğu zaman o bana bir belge (icâzet) verdi. Bu zat (kırâatı) üstâz/d ve üstâzlarından öğrendiği gibi bana da öğretti. Onların sonunda, "Zirr b. Hubeyb el-Esedî (kırâatı), Osman, Ali, İbn Mes'ûd, Übeyy İbn Ka'b ve Zeyd b. Sâbit'ten, onlar da Nebî[sav]'den, o da Cibril'den, Cibril de Levh-i Mahfûz'dan (aldı), oraya da (kırâat) İzzet sahibi, ihtişamı büyük ve faydası umumi olan[Allah']dan (geldi)" bilgileri vardır. Bu uygulamadan dolayı Kur'ân'ın metninde (en ufak bir) ihtilaf/farklılık bulunmaz.

Geçen asırda, bazı büyük Alman papazlar/rahipler İncil'in, dünyadaki bütün Yunanca yazmalarını bir araya topladılar -ki Kur'ân için Arapça'nın asıl olması gibi Yunanca da onların yanında asıldır-. (Onları) satır satır, harf harf karşılaştırdılar ve yaklaşık olarak iki yüz bin rivayet farklılığı buldular. Bu (durumu) gördükleri zaman, Münih üniversitesinde Kur'ân Araştırmaları Enstitüsü kurdular. Dünyanın her tarafından (el yazması) Kur'ân nüshalarını toplamaya başladılar. Bu (çalışma), arka arkaya üç nesil devam etmiştir.

Ben (Muhammed Hamîdullah), 1933-1934 yıllarında Sorbonne'de iken, enstitünün üçüncü müdürü Prof. Bristol, Kur'ân yazmalarının fotoğrafını çekmek için Paris'e geldi. Paris'te milli kütüphanede, hicri ikinci asra ait bir nüsha vardı. Kendisiyle karşılaştım, bana şöyle dedi: "Şu anda yanımızda, tam veya eksik olarak kırk iki bin el yazma Kur'ân var, karşılaştırma işi devam ediyor."

İkinci dünya savaşından hemen önce geçici bir rapor yayınladılar. Ve o raporda şöyle dediler: "Şu ana kadar, bazı yazılış (imla) hataları dışında herhangi bir rivâyet farklılığı bulamadık, (kâtibin hatası bir nüsha ile ilgili iken, o ikisi (yani rivâyet ve kitâbet) arasındaki fark, ihtilafın birkaç nüshada bulunmasıdır). Sonra, (II. dünya) harb[i] esnasında bu enstitü üzerine bir Amerikan bombası düştü ve ondan hiçbir eser ve eşya kalmadı; kütüphane, çalışanlar ve (kısaca) her şey yok oldu; o[enstitü]nun sadece temelleri kaldı. Birinin maddî imkanı ve isteği olursa

o[Kur'ân nüshalarından yazma ola]nları tekrar bir araya toplar ve inâşaallah asıl neticeye ulaşır.

Kur'ân'ın Başka Dillere Tercemeleri

Terceme, “bir dildeki sözün manalarını, diğer bir dile aktarmaktır.” Önceki âlimlerimiz bu kelimeyi en ufak bir itiraz söz konusu olmaksızın kullanmışlardır. Son zamanlarda bazı âlimlerimiz, “Kur'ân'ın manalarının tercemesi” ifadesini kullanmada ısrar etmektedirler. (Halbuki) buna gerek yoktur.

Kur'ân'ın Arapça dışındaki dillere tercemesi, -ileride açıklayacağımız gibi- Nebî[sav]'in döneminde başlamış ve geçen asra kadar en ufak bir itirazla karşılaşmamıştır. Bazı insanlar, Kur'ân'ın tercemesinin caiz olmadığını iddia ediyorlar. Bir espri kabilinden, Ezher şeyhinin gözetimi altında Kur'ân'ı İngilizce'ye çeviren Muhammed Marmaduke Picktahall'u (Marmaduk Piktol'u) (Allah ona rahmet etsin) hatırla[malısınız]. Fakat o bu tercemeyi yayınlayınca, Mısır hükümeti onun Mısır'a girmesini yasaklamıştır. Kanaatime göre geçen asırda bu tercemenin yasaklanmasının sebebi, Avrupalıların İslâm ülkelerini işgal ettiklerinde bütün imkanları kullanarak Müslümanları Hıristiyanlaştırmaya çalışmalarıdır. Bu nedenle onlar, Afrika'nın kuzeyinde Arap dilinin öğretilmesini de yasakladılar. Sonra Kur'ân tercemelerinin sömürülen ülkelere girmesine izin vermediler. Misyonerlerden biri samimi bir Müslüman'a şöyle demiştir: “Gerçekten, Kur'ân bir mu'cizedir, onun herhangi bir dile tercemesi mümkün değildir. Gerçek fazilet, düşmanların tanıklık ettiği şeydir.” Bu seçkin (müslüman) buna sevindi. Bunu kendisine mal etti ve çevresine yaydı. Kısa bir süre sonra o, “mümkün olmaz” ve “caiz değil” hale geldi. Bu iddiayı Arap beldelerine; başkentleri Kostantiniyye'ye/İstanbul'a ve o zamanın Osmanlı idaresindeki Irak, Suriye, Mısır gibi ülkelere yaydılar. Ancak bu Hıristiyan misyonerler (bunda) yanıldılar ve -Arapların o tercemelere ihtiyacı yok iken- onları yapanların Araplar olduğunu zannettiler. Aksine bunlar, Arapça'yı bilen ve Kur'ân'ın manalarını kendi ülkelerinin dillerine aktaran Acem (yani Arapların dışındaki) Müslümanlardır. Onlar (sadece), Arap ülkelerinde tercemenin aleyhine olan iddiaları yaymakla yetindiler; Hindistan, İran, Afganistan, Cava, Malaya (Batı Malezya) ve Çin'i... unuttular. Allah'a hamdolsun ki, şu anda Müslüman Araplar uyandılar. Su'üdi ve

diğer Arapların Kur'ân'ın, dünyanın önemli dillerine tercemesiyle uğraştıklarını görüyoruz.

(Kur'ân'ı) ilk terceme (etme işi), Selmân Fârisî[ra]'a aittir. Serahsî, el-Mebsût adlı eserinin kitâbu's-salât kısmında şu hususu zikretmektedir: "Bazı İranlılar Müslüman olunca, Selmân Fârisî'den Fâtiha suresini kendileri için Farsça'ya terceme etmesini istediler. Onlar, dilleri Arapça'ya yatkın hale gelinceye kadar bu tercemeyi okuyorlardı." Tâcu's-Şerîa, el-Hidâye'nin şerhi olan en-Nihâye'[sin]de (konuyla ilgili olarak) şunu ilave etmektedir: Selmân Fârisî, (yaptığı) bu tercemeyi Nebî[sav]'e sundu, Resûlullah ise onu (bundan) menetmedi. Akabinde o (Selmân) da bu tercemeyi İran'a gönderdi. Muhtemelen onlar, Yemen'den ya da o dönemde Arabistan'nın doğusundaki Fars sömürgelerinden olan Amman'dandırlar.

Bu dönemde Kur'ân'ın, tam olarak takrîben yetmiş, birtakım cüzlerinin ise seksen (çeşit) dilde tercemesi bulunmaktadır. O dillerin çoğunda birden fazla terceme vardır. (Meselâ) Urdu dilinde üç yüzden fazla terceme mevcuttur. Türkçe ve Farsça'nın her birinde yüzü aşkın terceme bulunmaktadır. Avrupa'nın en eski dillerinden yani, Arap alfabesiyle yazılan Endülüs (الحميادو) diliyle 36, Almanca 49, İngilizce 91, Fransızca 46, Latince 43 ve Rusça 11... adet terceme vardır. Avrupa dillerinde yapılmış bütün Kur'ân tercemelerinin tafsilâtını Fransızca (Kur'ân) tercememin mukaddimesinde zikrettim. Bütün (yabancı) diller[de yapılan tercemeler]in fihristi, "*Her Dilde Kur'ân Tercemesi*" adlı kitab[ım]dadır. (II. dünya) savaş[ın]dan önce bu eserin üç baskısı yayınlandı. Pek çok ziyadesiyle hazırlanmış olan dördüncü baskısı ise bir yayıncıyı beklemektedir. Umulur ki Allah bundan sonra bir kolaylık ihdas eder. Bu kitabıma, bir örnek olarak Fâtiha suresinin bütün (yabancı) dillerde yapılmış olan tercemelerini koydum; -mütercim'in ismi, baskılarının tarihi vb. diğer bilgileri verecek- her bir dilde yapılmış olan tüm tercemeleri zikrettim. Fransızca (Kur'ân) tercemem 1959 yılında yayınlandı. Şu ana kadar 12 defa basıldı. Allah'ın izniyle 13'üncüsü baskıya hazırlanmıştır. Bunda, terceme ile birlikte dipnotlarda bazı açıklamalar bulunmaktadır. Ondan misal kabîlinden bir hususu zikredeyim:

Bakara suresinde, "***Derken, Adem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz***

o, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır. İnin oradan (cennetten) hepiniz...⁵ ve Tâhâ süresinde, **“Adem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tövbelerini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi. Allah şöyle dedi: “Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin... dedik”**⁶ buyurulmaktadır.

Diyorum ki: Tevbenin kabulünden sonra Allah'ın cezalandırması O'nun adaletine uymaz. Aksine Allah onu, nimetlendirdi ve yeryüzüne kendisinin halifesi olarak gönderdi. Yeryüzünün ömrü Âdem'in ömründen daha uzun olduğu için kendisinden sonra Âdemoğulları kıyamet kopana kadar halife oldular.

Bu konuyu mütevâzî bir şekilde bitiriyorum. Terceme konusunda kardeşlerimiz çok tenkit yaptılar Fakat (ben şunu söylüyorum): “Arapça asıl (yani Kur'ân)”, kişilerin değişik anlayışlarından korunmuş mudur? Yüzlerce, hatta binlerce Arapça tefsir vardır. Tâ ki sahâbe (ra) Nebî[sav]'e gidiyor ve Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması zor olan yerlerini ona soruyordu. Hatta Ömer b. Hattâb (ra) gibi sahabilerin en büyükleri bile (böyle yapıyordu). Başka bir ifadeyle bütün dünya dillerini birleştirek ve Arapça'nın dışında hiç bir dil kalmasa, bu (dahi) Kur'ân'ı (yeteri kadar) anlamaya kâfi gelmeyecektir. Biz -mutlaka- tefsirlere ihtiyaç duymaya devam edeceğiz. Allah dilediği şeylere kâdirdir.

⁵ Bakara (2), 37-38.

⁶ Tâhâ (20), 121-123.